

LIVIA ARDELEAN¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: port popular din Maramureș, evoluția portului, asemănare cu Transilvania, asemănare cu Ungaria, culori, modificare îmbrăcăminte exterioară.

Câteva aspecte privind portul popular din Maramureș

Rezumat

Evoluția istorică a societății și-a pus amprenta și asupra evoluției hainelor, fie ele de sărbătoare, fie de zi cu zi. Puținele descrieri ale hainelor și imagini ale populației transilvane și maramureșene ne oferă totuși câteva informații despre portul popular. Se poate remarca faptul că portul popular femeiesc al româncelor din Maramureș se aseamăna cu cel al româncelor din Transilvania, așa cum au remarcat mai mulți călători străini ce au străbătut cele 2 provincii istorice. Cel bărbătesc în schimb a fost puternic influențat de portul popular bărbătesc maghiar, până în secolul al XVIII-lea, când cel din urmă a suferit transformări mari, mai ales în și în apropierea orașelor. Începând cu secolul al XVIII-lea se observă o evoluție rapidă și o transformare a portului, atât în Transilvania, cât și în Maramureș. Folosirea plantelor pentru obținerea unor culori naturale a determinat și apariția culorilor atât la cămăși, cât și la zadii. Concluzionând se poate remarca că demersul de față reprezintă doar o încercare timidă de refacere a unui aspect mai puțin cunoscut din viața socială a comunităților din Maramureș, care va trebui continuat prin scoaterea la lumină a tuturor informațiilor oferite de categorii diferite de documente.

¹ Arhivele Naționale din Cluj Napoca, România.

Key words: costumes Maramures, port development, Transylvania resemblance, similarity with Hungary, colors, change outerwear.

Some Aspects of Folk Costumes from Maramures

Summary

The historical evolution of society has left its mark on the evolution of clothing, be it either feast clothing or everyday clothing. The few descriptions of clothes and pictures of the Transylvanian and Maramures population still gives us some information about folk costumes. One can immediately notice that the folk clothes of the women of Maramures resembled that of Romanian women in Transylvania, as noted by many foreign travelers, who have passed through the two historical provinces. The male one was instead strongly influenced by Hungarian folk clothes, until the eighteenth century, when the latter has undergone lots of change, especially in and near cities. Since the eighteenth century there has been a rapid evolution and transformation of the clothing, both in Transylvania and Maramures. The use of plants for the production of natural color influenced the appearance of color in shirts and, so called, Zadii. In conclusion it can be noted that the present approach represents only a timid attempt to restore a little known aspect of the social life of the communities in Maramures, which will be continued by shining some light on all of the information provided by the different categories of documents.

Câteva aspecte privind portul popular din Maramureș

Încă din Evul Mediu pretutindeni vestimentația contura clasa socială: țăranii purtau haine confecționate din pânză groasă, lână și piele, în timp ce hainele nobililor erau realizate din materiale scumpe, vaporoză: mătase, stofă subțire, ghete din piele întoarsă sau cizme înalte, colorate. Țăranii își confecționau singuri hainele, producând în gospodărie materia primă (lână, in, cânepa) și țesăturile respective. Femeile torceau, țesau și împleteau toată iarna lucruri în casă. Pentru ceea ce nu se confecționa de către femei în casă existau în sate meșteșugari care produceau piese mai complicate: cojoace, căciuli, opinci, pieptare, șerpare (brâuri din piele). Spre munte erau sate specializate în producerea de postavuri (țesături) groase de lână, îmbunătățite prin baterea în piue. În secolul al XIV-lea au apărut roata de tors și cea de depănat, inițial în Transilvania, bazate pe principiul bielei-manivelei și a curelei de transmisie. La argășitul pieilor se folosea cenușa, conservarea lor inițială făcându-se cu sare. Îmbrăcămintea de toate zilele era sărăcăcioasă, destul de sumară. Cea de sărbătoare (de regulă hainele cu care s-a pornit în viață la căsătorie) era mai curată, mai frumos lucrată, completă (de la opincă până la căciulă) și strâns legată de tradiție prin înfățișare. Spălarea se realiza foarte rar cu săpun (scump și rar, deci greu de obținut), folosindu-se leșia (apa rezultată prin fierberea cenușii de lemne).

Portul maramureșean a beneficiat de câteva studii legate mai ales de rolul social al acestuia, fără ca acestea să abordeze și problema evoluției istorice. Portul maramureșean se remarcă prin eleganță sobră, reținută, este unitar și are „un caracter cu totul original, cu elemente specifice pe care nu le găsim în alte zone”². Inițial aspectul hainelor femeiești era asemănător cu a celor ardelene, în timp ce hainele bărbătești erau asemănătoare celor ungurești. Din puținele informații și imagini existente în istoriografie se poate observa o continuă modificare a portului, deși se poate vorbi clar și de elemente de continuitate atât în portul din Ardeal, cât și în cel al românilor maramureșeni ce aparțineau de Ungaria. Istoricul sas din Mediaș, Laurentius Toppeltinus, ne oferă una din puținele imagini ale hainelor purtate în Ardeal în secolul XVII³.

² Tancred Bănățeanu, *Portul popular din regiunea Maramureș. Oaș. Maramureș. Lăpuș*, Ed. de Casa Creației Populare, Baia Mare, 1965.

³ Laurentius Toppeltinus, *Origines et occasus Transylvanorum, seu erutae nationes Transsylvaniae, earumque ultimi temporis revolutiones historica narratione breviter comprehensae*, Hor. Boissat & Georg. Remeus, Lyon 1667.



Țărani din Transilvania în sec. XVII, cfm. Laurentius Toppeltinus, imaginea 9



Țăran român din Transilvania, sec. XVIII⁴

⁴ Trachten Kabinett von Siebenbürgen, pe [https://www.google.ro/search?q=trachten-kabinett + von + siebenbuergen&biw=1280&bih=670&tbn=isch&imgil=B83yR4l-AVd8oM%253A%253BDpJpVShIr-LhbM%253Bh](https://www.google.ro/search?q=trachten-kabinett+von+siebenbuergen&biw=1280&bih=670&tbn=isch&imgil=B83yR4l-AVd8oM%253A%253BDpJpVShIr-LhbM%253Bh).



Țărăncă româncă în haine de vară⁵



Slujitor român din Transilvania, sec. XVIII⁶

Pentru că nobilii mici și populația liberă sau iobăgească (inclusiv locuitorii din Maramureș) nu aveau voie prin legile medievale să poarte mătase, baticuri, cizme de piele, arme de foc, ei s-au orientat spre portul popular accesibil ca preț, accentuându-l prin culori. Deciziile Dietei Transilvaniei din 1683 au interzis ca oamenii de stare iobăgească să poarte haine speciale, ci le era permisă doar purtarea unor haine de rând potrivit stării lor. Anterior, la 1665, le-a fost interzis slugilor și țăranilor să poarte cizme, căciulă cu blană de jder, pantaloni de postav vopsit, sub pedeapsa a 12 florini (pedeapsa mică, iar Dieta din 1666 îi excepta pe sași de la plata acestei amenzi), la fel ca pe mica nobilime maramureșeană. Concluzionând, după legea ungară – până la 1848 românii au fost opriți să poarte haine și pantaloni de postav, cizme, pălărie mai scumpă de un florin și cămașă de pânză fină. Ei erau numiți „plebea vagabondă, deși formau 2/3 din populație, în timp ce ungurii, sașii, secuții, grecii, armenii formează numai cealaltă treime”.

⁵ Trachten Kabinett von Siebenbürgen, pe <https://www.google.ro/search?q=trachten-kabinett+von+siebenbürgen&biw=1280&bih=670&tbm=isch&imgil=B83yR4l-AVd8oM%253A%253BDpJpVShIr-LhbM%253Bh>.

⁶ Trachten Kabinett von Siebenbürgen, pe <https://www.google.ro/search?q=trachten-kabinett+von+siebenbürgen&biw=1280&bih=670&tbm=isch&imgil=B83yR4l-AVd8oM%253A%253BDpJpVShIr-LhbM%253Bh>, Trachten-Kabinett von Siebenbürgen album. Desenat în 1729, pe baza unor schițe din 1692.

Guba a fost introdusă încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea în straturile mărunte ale societății ca o altă categorie de haine de exterior. Gubele ⁷ erau vândute și în afara comitatului, ca de exemplu la târgul din Debreczen, iar confecționarea lor costa în funcție de model și mărime: de la 7 fl. și 40 cr. guba lungă, 7 fl. și 30 cr. una mare buclată, mițoasă, pentru slujba de sâmbătă, 6 fl. și 48 cr. una mai scurtă și 3 fl. o gubă scurtă mițoasă. Gubele vândute în Bereg și Ung costau 6 fl., însă cele mai ieftine erau gubele scurte netede (2 fl.)⁸. În ceea ce privește cojoacele purtate pe dedesupt de unele sate, mai ales cele rutene, acestea puteau fi din piele simple, căptușite sau puteau fi acoperite cu un material textil, colorat. În Maramureș și astăzi cojoacele sunt confecționate la fel, din piele, câteodată sunt căptușite, iar la partea exterioară sunt poaspoalate și împodobite cu oglinzi și mici ținte metalice aplicate. Astfel de ținte sunt descrise și pentru laiberele (vestele) austriece de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului XIX⁹. Pentru Maramureș principalele elemente de identificare a portului feminin erau **zadiile**, prin dispunerea și cromatica dungilor orizontale) și sumanul, guba, prin lungime pentru bărbați. Nuanțarea se făcea și prin croi, materiale auxiliare, lățimea tivului, sisteme de închidere, poziționarea buzunarelor etc. Elementul cromatic preponderent juca un rol decisiv în identificarea zonei de proveniență, îndeosebi în cazul zadiilor: galben deschis sau verde pentru Valea Marei, portocaliu pentru Valea Vișeului, roșu pentru Valea Izei, fiecare în alternanță cu dungi negre¹⁰. **Costumul femeiesc** era compus după al doilea război mondial dintr-o basma înflorată (neagră la femeile mai în vârstă), cămașă cu decolteu dreptunghiular, cu mâneci trei sferturi, poale peste care se îmbracă două zadii, un pieptar din pănură sură sau un „lecric” (jachetă), guba din lână albă cu mițe lungi, iar ca accesoriu „zgarda scumpă” (mărgele de corali) sau zgărdanele (țesături de mărgele mici în jurul gâtului)¹¹. **Portul bărbătesc** avea tot atunci ca element de bază cămașa albă, scurtă, cu mâneci largi, vara gatii (izmene) lungi până la mijlocul gambei, iarna cioareci din lână albă, chimir lat la brâu; lecric și gubă. Din gama accesoriilor

⁷ Guba reprezenta un model relativ nou de haină, intrată în Ungaria în secolul al XVII-lea, și era purtată de categoriile sociale mai puțin bogate. Era confecționată dintr-o stofă de lână mițoasă dură, răspândită doar într-o zonă mică în jurul orașelor Ung, Muncaci și până la Debreczen. Materialul din care se croia se numea tot gubă, din acesta se tăiau părți în colțuri, care se coseau împreună, lăsându-se doar o deschizătură rotundă pentru cap. Mâncile erau foarte largi și lungi, ținând loc și de mănuși. Guba se purta de regulă aruncată peste un umăr, doar în perioadele foarte reci se îmbrăca. Aceasta avea culoarea neagră și gri. Gubele negre erau purtate de nobilii mici și țăranii mai înstăriți, iar cele gri erau purtate de țăranii săraci. În secolul al XIX-lea guba s-a răspândit până la Dunăre, cfm. Iván Balassa-Gyula Ortutay, *Ungarische Volkskunde*, 1979, pe <http://mek.oszk.hu/02700/02791/html/99.html>, accesat la 3 aprilie 2016 și Zamfira Mihail, Terminologia portului popular românesc, Editura Academiei Române.

⁸ Livia Ardelean, *Prețuri bunuri în Maramureșul istoric*, in press.

⁹ Karl M. Klier, *Die Bekleidung unbekannter Toter in Wien in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, în *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* Herausgegeben vom Verein für Volkskunde, Neue Serie Band 4, pag. 12-14.

¹⁰ Majoritatea studiilor despre portul românesc se referă la portul românesc de după al doilea război mondial.

¹¹ Tancred Bănățeanu, *Portul popular din regiunea Maramureș. Oaș. Maramureș. Lăpuș*, Ed. de Casa Creației Populare, Baia Mare, 1965.

era de notat clopul și straița țesută în culori vii. Cioarecii erau largi și diferiți de *ciucurii domnești*, ceea ce îi individualiza¹².

Culoarea este cea care individualizează haina maramureșenilor și simțul artistic. Prezența masivă a roșului pe zadii și cojoacele femeiești arată preferința pentru haine stabilă la nivelul comunităților, dar folosind culoarea ce reprezenta un element de identificare preluat din Europa. Roșul era folosit atât la sigilii (mai ales de către rege, oficialii laici ai Regatului Ungariei, nobili) și la haine, deoarece era semnul dinamismului, vitalității, energiei, a iubirii, puterii, temperamentului, pasiunii, în general fiind culoarea nobilimii. Poate nu este întâmplătoare predominanța acestei culori pe valea Marei și Cosăului, unde un număr mare de locuitori erau nobili. Albastrul reprezenta culoarea cerului, a mării, armonia, intuiția, culoarea vieții de zi cu zi. Era socotit ca o culoare ce reprezenta sângele nobilimii și culoarea preferată de nobilii mari. Negrul a reprezentat culoarea eleganței, a demnității, dar și a negației, morții, jelaniei, melancoliei. Întrucât Luther a predicat Reforma religioasă îmbrăcat în negru, culoarea a fost adoptată ca port popular al conducătorilor cetățenilor din orașe (primari, juzi etc.) Albul a fost considerat în Europa ca reprezentând curățenia, ordinea, claritatea, autenticitatea. A intrat masiv în modă după Revoluția franceză.

Gubele albe, lecricele, cioarecii, obielele completează portul. Unul din cele mai importante elemente ale costumului popular este guba, regăsită și pe Columna lui Traian, ca îmbrăcăminte specifică a dacilor. Ea a suferit transformări majore în formă și modul de fabricare. La început pânura era mai dură, guba era mițoasă, la fel ca a păstorilor ardeleni, modelele și gama coloristică erau conservate de către fiecare comunitate, alcătuind o specificitate locală, prin care se transmiteau mesaje cu ajutorul unor simboluri: „Ochii avizați ai localnicilor recepționau motive, culori, compoziții ornamentale specifice unui anumit sat și nu de puține ori nu numai că erau în stare să citească mesajul, dar recunoșteau și anumite redundanțe în modul în care acesta fusese formulat.”¹³

Din nefericire pentru noi, călătorii români și învățații sași, care ne oferă primele informații demne de încredere despre românii din Evul Mediu, se referă mai ales la românii din Transilvania, nu la cei din Maramureș, dar o serie de informații ne conduc la ideea că erau foarte asemănători, doar că locuitorii din Maramureș au luat de-a lungul secolelor și elemente din portul maghiar, datorită apartenenței la același spațiu și la o piață comună. Aproape toți cei care au descris portul bărbătesc din Maramureș au apreciat că acesta semăna izbitor cu cel maghiar deja în secolul al XVII-lea. Despre românii ardeleni au scris mai mulți călători străini și sașii ardeleni, nu întotdeauna frumos și corect. Un exemplu, Georg Reicherstorffer, sas din zona Sibiului, devenit consilier al regelui Ungariei Ferdinand I de Habsburg, în 1526, bun cunoscător al românilor, acționând ca ambasador în Transilvania și Moldova, scria în felul următor: românii locuiesc printre celelalte etnii „în niște sate și posesiuni retrase; neam de oameni foarte aspru, hrănindu-se doar din cirezi și turme [...]. După obiceiul lor, ei se îmbracă cu niște haine lătoase sau mițoase, țesute din

¹² *Ibidem.*

¹³ Corneliu Mirescu, *Țara Lăpușului*, Editura Etnologică, București, 2006.

lână de capră și făcute de mâna lor”¹⁴. Anton Verancsics spunea, la rândul său: românii „[...] sunt oameni de rând, iobagi ai ungarilor și fără așezări ale lor, răspândiți pretutindeni, prin toată țara, locuind arareori în locuri deschise, de cele mai multe ori retrași prin păduri, și ei, împreună cu turmele lor, duc o viață nenorocită.”¹⁵

De la curtea princiară din Alba Iulia, italianul Giovan Andrea Gromo îi descria astfel pe românii ardeleni: „A treia națiune [a Transilvaniei – n.n.] este a românilor, care e răspândită în toate părțile acestui stat. Obișnuit, toți românii se îndeletnicesc cu munca câmpului, atât pentru sine, cât și lucrând ca muncitori pământurile ungarilor și ale sașilor. [...] Viața lor e închinată de obicei muncilor câmpenești [...]. Hainele lor grosolane după moda ungurească, dar puțini au îmbrăcăminte de postav; ei poartă mai mult straie țesute de ei înșiși din lână grosolană și din piele de capră. Sunt neîngrijiți atât ei, cât și casele lor”¹⁶. În al doilea rând, românii sunt crunți, hoți și neascultători la legi [s.n.]¹⁷. Primele descrieri concrete și directe ale locuitorilor din Maramureș cunoscute provin din secolul al XVIII-lea. Astfel în 1783 Anton Löwe făcea o scurtă caracterizare a comitatului Maramureș și a locuitorilor lui, inclusiv a portului și a obiceiurilor acestora.

Poporul din Maramureș era descris ca fiind în principal binefăcut, supus și slugarnic, dar în obiceiuri încă foarte sălbatic¹⁸. Femeile rutene erau în principal bine crescute, dar cele mai multe nu erau frumoase la față, și erau foarte neglijente și murdare. Printre românce dimpotrivă erau multe fete frumoase, și ele erau în hainele lor mai frumoase și mai drăguțe. Hainele, pe care locuitorii și soțiile lor le confecționau cel mai adesea singuri, erau, atât la ruteni, cât și la românii din diferite văi în culori diferite, totuși peste tot cămășile bărbățești erau la fel, cu mâneci largi, peste care se puneă o curea, pe deasupra se purtau mantale foarte scurte, până la șolduri, parțial din stofă gri sau din postav negru, paspoalat cu postav albastru sau alb, parte cu postav de culoarea scortîșoarei, (zimmet), cu pantaloni asemănători și în mod obișnuit încălțați cu opinci. Pe deasupra se îmbrăcau cu mantale de lână, purtau pălării mari rotunde. Aceste pălării mari rotunde au început să fie înlocuite cu pălării cu boruri mai înguste, după emiterea decretului Cancelariei imperiale, nr. 12848 din 1815, când s-a dispus ca borul pălăriei să nu fie mai larg de 20 cm. (*achtzölligen Krämpfen*), pentru ca în spatele borului să nu se poată adăposti persoane căutate de oficiali¹⁹. Chiar dacă iarna era grea în Maramureș, ei se mulțumeau cu aceste haine și rezistau la frigul cel mai puternic. În rest câțiva dintre locuitori purtau în permanent o toporișcă la ei, în partea stângă la brâu,

¹⁴ Octavian Tătar, Românii ardeleni nu au nicio nobilime a lor, un construct identitar din exterior al românilor ardeleni de la mijlocul secolului al XVI-lea, pe http://www.cclbsebes.ro/docs/Sebus_4_2012/14_O_Tatar.pdf.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Anton Löwe, *Topografische Beschreibung des Marmaroscher Gespanschaft*, în *Ungrisches Magazin zur Ungarische Geschichte, Geographie, Naturwissenschaft und der dahin eingeschlangenden Litteratur*, vol. III, partea III, 1783, Preyßsburg, pag. 320.

¹⁹ Ladislau von Bielek, *Ethnographisch-geographische Statistik des Königreiches Ungarn*, vol I, pag 395.

pe care o foloseau cu îndemânare la tăiatul lemnului din pădure. Portul femeii rusnace era foarte diferit de cel al româncelor, atât în ceea ce privea hainele, cât și la împodobitul părului²⁰.

În 1813 au fost descriși țăranii și țăărăncile ucrainene din Maramureș²¹. Ucrainenii purtau o haină foarte scurtă și pantaloni pe picior din aceeași culoare, albastru sau maroniu ca scortșoara. Vara purtau în mod obișnuit o cămașă care atârna peste pantalonii strânși pe picior. Cămașa avea în mod obișnuit cusături roșii la umeri, în jurul gâtului și la mâneci. Era încălțat cu opinci de piele de vită și era înfășurat cu obiele de lână. Pe cap purta fie o căciulă înaltă din piele de oaie, fie o pălărie rotundă mare. Fie vara, fie iarna, ucraineanul avea la el guba din piele de oaie. Cel ce se ocupa cu tăiatul lemnului avea la curea sau la subsioară un topor cu care mergea și la lucru și la biserică. Prin comparație cu bărbații, femeile erau descrise ca fiind mai neglijente în hainele lor. Pe cap aveau învârtită o pânză de cânepă ce cobora în jurul bărbiei, care avea toate capetele coborâte în față. Cămașa era, la fel ca cea bărbătească, cusută cu roșu. Mânecile se compuneau din vîrfuri ajurate mari, cu găurele, cusute cu flori mari roșii. În zilele de sărbătoare purtau deasupra un cojoc, Pefesch, roșu ca focul. Se încingeau cu un brâu roșu ca focul și cu o zadie prinsă în față, iar în picioare purtau cizme. Podoaba cea mai iubită era un colier de corali purtat la gât sau mărgelile de sticlă roșie. Cele mai multe haine erau confecționate de femei în casă, de aceea își purtau întotdeauna fusul băgat la brâu și din care torceau întotdeauna și în mers, cu mâna stângă învârtind fusul²².

Lucrarea descria și portul țăranilor unguri. Aceștia purtau cel mai mult albastru în îmbrăcăminte, haina lungă până la picior era prinsă cu un șnur și vestă cu mâneci. Haina, dolmanul, era prins ca și vesta cu șnururi și nasturi și era căptușită cu piele, în zilele de sărbătoare era atârnat pe umeri și nu îmbrăcat. La lucru purtau de obicei un pantalon lung până jos din stofă groasă de cânepă, peste care purtau o cămașă scurtă până la șolduri. La brâu atârnavu punga de tutun, pipa și amnarul. Pe cap purtau o cușmă înaltă sau o pălărie de pâslă și în picioare purtau cizme. Iarna se înveleau într-o piele largă de oaie, care în față era din lână albă și pe părți era colorată în mod obișnuit. În locul gulerului purtau o piele de miel, cu capul în jos peste umeri²³. Țărăncile purtau haine din pânză de postav închis și căptușit. Fustele purtate erau din postav închis, adesea albastru. Capul le era învelit cu o pânză albă de cânepă, prinsă cu o bandă albastră, ale cărei 4 capete atârnavu pe umeri. În jurul corpului

²⁰ Din nefericire autorul, deși promitea atașarea unor desene cu portul femeilor, nu a mai oferit și alte amănunte legate de acesta.

²¹ Gallerie der Menschen ein Bilderbuch zur Erweiterung der Kenntnisse über Länder und Völker, vorzüglich für die Jugend zur Befriedigung über Wissbegierde, vol II, cu 40 Kupfertaffeln, Pest, 1813, pe <https://books.google.ro/books?id=PXIkAAAACAAJ&pg=RA1-PA54-IA4&lpg=RA1-PA54-IA4&dq=Ungarischer+Bauer+und+B%C3%A4uerin&source=bl&ots=0fSD9X-d4B&sig=svXY-8eI4biWLTaWF77gTQkK6M&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwjH7qCh54LQAhWIORQKHcOLD9YQ6AEIUjAO#v=onepage&q=Ungarischer%20Bauer%20und%20B%C3%A4uerin&f=false>, accesat în 28 octombrie 2016, pag. 66.

²² *Ibidem*, pag.67-71.

²³ *Ibidem*.

putau un șorț albastru în față și în picioare erau încălțate cu cizme²⁴. În ceea ce privește portul evreilor veniți din Polonia, autorul aprecia că aceștia nu puneau preț pe haine, deși făceau comerț cu ele. Haina lor obișnuită era una lungă neagră, cu mâneci, care ajungea până la pământ, de sus până jos era prinsă cu capse argintii sau de argint. Haina era de tafta sau lână. Cei săraci aveau haine asemănătoare din amestec colorat. Lungimea hainei diferea în funcție de anotimp. Pe dedesupt purtau un pantalon german și vestă, ciorapi și pantaloni și pe cap o pălărie de păslă mare, lată și plată. Evreicile se îmbrăcau în corset și tafta lungă și bogat împodobite cu șireturi cusute²⁵.

În anul 1821 Johann Csaplovics îi descria în mod amănunțit pe locuitorii comitatului. Acesta aprecia că românii erau majoritari în estul și sudul comitatului, iar în Plasa de Sus și Cosău erau singurii locuitori. Erau destul de mulți, reprezentând 1/3 dintre locuitori. Românii din Maramureș erau un soi de oameni diferiți de românii din Ardeal, Țara Românească, Bucovina, Banat etc. erau oameni mari puternici, binefăcuți, cu obrajii lungi și trăsături blânde regulate, ambele sexe erau cam la fel. Totuși bărbatul era mai nobil și mai frumos, deoarece nu lucra niciodată greu. Femeile erau și ele binefăcute, multe aveau fețe plăcute, unele mai ales dintre fetele tinere, puteau fi numite frumoase. După căsătorie imediat, datorită muncii grele pe care trebuiau s-o facă, se urâteau rapid și îmbătrâneau repede. Toate arătau la fel, parcă erau membre ale aceleiași familii, autorul vorbind despre neamestecul rasial. Portul lor era chiar unic. Bărbații purtau tot anul cămași de cânepă, scurte, și gatii largi de cânepă. Pe deasupra purtau gubă din lână de oaie, scurtă, neagră sau gri, care de-abia trecea peste șolduri. Vara o purtau atârnată, iarna îmbrăcată. În picioare purtau opinci din piele, legate cu nojițe, care se numeau *Bocskor*. Părul îl purtau împletit în 2 cozi, care atârnavă peste umeri, în față, peste care purtau o cușmă din piele de miel sau o pălărie mica, rotundă pe cap. Majoritatea purtau un brâu lat de piele, la care atârna cuțitul, pipa și punga de tutun, apoi o traistă din păr de capră, numită *Tranister*, atârnată peste umăr, în care se găsea ceva mâncare, cel mai adesea pâine de mălai, brânză. Femeile aveau portul diferit. Fetele purtau o cămașă lungă, care pe piept, umeri și la mâneci era cusută cel mai mult cu lână de toate culorile, peste care se punea în față și în spate câte o bucată îngustă de zadie de lână, cel mai adesea în dungi maro și galbene. Purtau opinci sau cizme, care erau roșii la portul de sărbătoare. Capul era complet descoperit, purtau o legătură de corali roșii. La gât purtau pietre roșii de granat de alamă, iar în urechi purtau cercei de aramă. Cămașile femeilor erau mai simple, nu aveau la fel de multă cusătură, hainele nu erau confecționate din culori atât de vii. Majoritatea purtau peste cămașă o fustă maro, capul era legat cu un batic alb²⁶.

Obiceiurile românilor maramureșeni corespundeau caracterului, semănau cu cele ale românilor din Transilvania, mâncau foarte puțin, mai ales pâine de mălai și brânză, câteodată beau și ceva țuică, erau însă foarte gălăgioși. Dansurile lor erau asemănătoare ungurilor, erau deosebit de rapide și violente. Muzica lor era plină de monotonie, cel mai adesea aveau

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ Johann Csaplovics, *Gemälde von Ungarn, Pest 1829*, partea I.

doar viori (ceteri), cântecele le erau foarte scurte și monotone. Nunțile, înmormântările, boțezurile erau făcute cu ceremonie mare²⁷. Spre deosebire de români, ucrainenii erau caracterizați ca fiind oameni mai scunzi, erau însă puternici de oase și mai lați, aveau trăsături slave. Printre fete a observat și fețe plăcute și frumoase. Și aici aprecia că locuitorii semănau leit unii cu alții, în linii mari erau puternici, bine clădiți și mai curați ca ucrainenii din Galiția. Portul le era diferit, la bărbați fiind unic. Ei purtau pantaloni de postav albastru închis sau maro roșiatic, la fel de largi sus și jos. Cămașa le ajungea până la genunchi. Pe deasupra purtau o haină maro de postav, cu mâneci largi sau sub care se purta un cojoc de oaie fără mâneci, cu piele destulă, care era paspoalată cu lână albă sau neagră. Pe cap purtau o căciulă înaltă din piele de miel, în picioare purtau opinci, ca românii. Acest port dizgrațios le da o imagine greoaie, și le împiedica toate mișcărilor. Portul femeilor și al fetelor era la fel ca al româncelor, mai puțin curat însă și mult mai împodobit ca al româncelor. În ceea ce privește dansul ucrainenilor, acesta era doar o învățată de jur împrejur, un adevărat dans al ursului, care le făcea o plăcere deosebită, așa cum se putea vedea pe fața lor. Muzica le era deosebit de monotonă, se cânta la ceteră după tact, vioara era ținută pe o jumătate de corp, iar arcușul era trecut în același timp pe cele 4 părți, ceea ce scotea o melodie proprie, cântecele lor erau vuiete teribile²⁸. Călătorul a descris portul evreiesc într-o propoziție, spunând că evreii sunt emigrați din Polonia, având portul comun cu frații lor de acolo²⁹.

În 1826 călătorul Joseph Heinbucher Edler von Bikkessy descria locuitorii Maramureșului, mai ales pe ruteni. A remarcat acoperământul capului femeilor ucrainene, care era deosebit, fiind compus dintr-un cerc îngust de lemn, acoperit cu o pânză albă. Această podoabă se purta pe creștetul capului, de jur împrejurul ei atârnav panglici negre sau colorate. Mantalele femeilor și ale bărbaților erau confecționate din lână mițoasă maro deschis, (culoarea scorțișoarei) sau negru. La cămăși aveau cusături colorate ca și românii. Femeile se încingeau cu un brâu roșu, care atârna pe lături³⁰.

Nunțile, înmormântările erau deosebite, se practica datul mâinii și vestitul de 3 ori în biserică a logodnei. Interesant era obiceiul practicat la nuntă, când mirele, atunci când ajungea la casa miresei, obișnuia să taie din 4 părți ușa, cu o sabie mare, pe care o ținea în mână. La fel drușcarul își înfîșea sabia în podea, vizavi de miri. O altă *ciudățenie* remarcată era la încheierea nunții, prima îndatorire a tinerei femei era aceea de a mătura casa soacrei, murdărită de nuntași, și apoi toarcerea unui fuior de lână³¹.

În același timp și româncele din Maramureș și Transilvania își înfășurau capul cu un batic alb de cânepă sau muselină. Și ele erau mari iubitoare de mărgelile de corali sau de sticlă. Cămășile femeilor erau cusute colorat și prinse cu un brâu. Ele purtau 2 zadii în față și în spate, scurte, cel mai adesea erau zadii cu vârste orizontale. În picioare purtau opinci

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, pag. 399-400.

²⁹ *Ibidem*, pag. 401.

³⁰ Joseph Heinbucher Edler von Bikkessy, *Pannonius Bewohner in ihren volkstümlichen Trachten*, pag. 58.

³¹ *Ibidem*.

sau cizme scurte, căputate cu fier, pentru drumurile de munte³².



*Rusniakischer Bauer u. Bäuerin.
aus der Marmaros.*

Țărani ruteni din Maramureș în secolul XVIII



*Payzan Rusniakique du Comté
de Marmarosch*

Țăran rutean, sec. XVIII, haine de vară, se observă pantalonii de culoarea scorțișoarei, din cauza cărora rutenii erau numiți *purtători de pantaloni roșii*



*Femme Rusniakique du Comté
de Marmarosch*

Țărăncă ruteancă, sec. XVIII, haine de vară

³² *Ibidem*, pag. 70.



*Beregli vármegyei Rusz-
niai Parafol.* | *Rusznákische Bauers-
leute im Beregher Comi-
tat.*
46. ta L.

Țărani ruteni din Bereg, sec. XVIII



10. Volkstypen - Rusznolyana.

1869, port popular rutean, Poenile de Sub Munte



Port ruteni, 1916, Poienile de Sub Munte



Țărani români din Transilvania în sec. XVIII.



Țăran maghiar în gubă, sec. XVIII.
Biblioteka Széchenyi

În secolul XIX PETRU BILȚIU alias DĂNCUȘ DE IEUD (1893) în *Colecțiune de hori, strigături, glume și basme culese din popor*, cu scopul de a compune o icoană vie a modului de viață și cugetare a săteanului român descria costumele populare astfel: *Cămeșuța mea-i lărguță, C-o făcut-o a mea mândruță, Pentru ce i-am dat guriță. Cojocu mi(-e) românesc, Flori mândre-l împodobesc: Galben, albastru și roșiu, Tocma cumu a portat moșiu. Clopuțiu mi(-e)-nșinorat, De struți în gios e plecat! Peana dreaptă-i-e turtită, Cu bumbuști îi împistrită. Cioarecii mi-s românești, Nu-s ca ciucurii domnești! Cioarecii mei îs largi, Cum li-s la români mai dragi! Guba mea-i de păr de oi, Tare-i ca pielea de boi, Pentru-acea o tragu domnii, Doară or putea beli (o vor), Lasă, tragă și tot tragă, Până țin lucru de șiagă. Și până li(-e) lumea dragă. Tragă-mă cât or voi, Până ce poți suferi, Că dacă m-oi mânîie, Apuca-oi o nuie, I-oi îmblăți rău cu ea. Cureaua mea-i cu aramni (arămii) Și cu șiese cataramni, Din afară-i cam roșie, Tocma cum îmi place mie.*

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea călătorul german Rudolf Berger descria cu mare acuratețe portul locuitorilor din Maramureș. A fost profund impresionat de frumusețea româncelor, care aveau o purtare liberă, o libertate mare, și în timp ce la rutence trebuiau căutate fete frumoase, printre românce trebuiau căutate fete urâte³³. Bărbații din acest ținut sunt de departe mai puțin frumoși, sunt mânioși și aspri, sunt ființe sălbatice și decăzute. În mare,

³³ Rudolf Berger, *In der Marmaros*, München und Leipzig, Franzischer Verlag, 1887, pag. 253.

românii sunt mai inteligenți ca rutenii, femeile lor confecționau nu doar hainele de purtat, ci și alte lucruri necesare în casă și țeseau mai ales³⁴. Portul de sărbătoare al românilor era puțin diferit de cel de peste săptămână. Fetele și femeile purtau un batic negru, cămăși albe, în față purtau o zădie maro sau roșie, cu dungi orizontale, pe spate purtau un șal colorat, o sumnă neagră sau zădie maro sau cu dungi amestecate. Dedesupt se purta un stan alb, purtau cizme negre. Sunt foarte mândre și curate, cânepa cămășilor era așa de albă ca zăpada³⁵. Portul a suferit, datorită apropierii orașului, mai multe variații, caracteristică era numai *zadia maro*. Tinerii erau la fel curați și drăguți. Pânza strălucea, la pălării purtau soc, sau flori galbene, pe umeri purtau o gubă gri. Fetele aveau adesea un gât alb pe care și-l împodobeau cu mărgelile de corali subțiri. Copiii purtau haine roșii ca focul³⁶. Rutenii purtau haine obișnuite în timpul săptămânii, aproape sărăcăcioase. Își acopereau capul cu pălării rotunde de păslă, cu margini înguste și cu benzi roșii, pe picioare purtau gatii de cânepă, legate strâns, iar iarna purtau pantaloni de lână prinși cu un brâu lat de piele, împodobit cu cataramă de cupru și care se folosea mai ales pentru păstrarea pungii cu tabac, a cuțitului și a pipei. Atunci când mergea la câmp își lua cu sine o geantă de piele în care își punea pâinea, cuțitul și alte lucruri. În partea de sus a corpului purtau un cojoc din piele de oaie, împodobit de obicei cu flori sau alte motive, pe care vara o dădeau jos și purtau doar o cămașă simplă, lungă până la șold și care cădea peste pantaloni în mod amuzant. Ca protecție împotriva frigului și umezelii era obiceiul purtării șubei, o manta lungă, mițoasă, care nu avea mâneci³⁷. Se încălțau cu opinci și obiele. Portul femeilor era ceva mai bogat și cu gust. Corsajul colorat era cusut aproape peste tot cu poale de lână. Femeile măritate purtau bonete împodobite cu multe panglici și care acopereau cosițele. La gât, în mai multe sate se poartă podoabe strălucitoare, mai ales fetele tinere purtau monede de argint și cupru, pietre false, corali și cercei de aramă. Mai demult, persoanele necăsătorite purtau coronite asemănătoare ungarilor numite *Parta* și a sașilor numite *Barta*. Autorul remarca și faptul că ”azi se mulțumesc să își dea cu ulei părul negru, să îl împletească și să îl împodobească cu flori. Vara umblă desculți, iarna poartă opinci, ca bărbații”. Doar la ocazii speciale purtau cizme roșii sau negre³⁸. În valea Tisei, mai ales în Kőrösmező, azi Jaszinya, se observa un adevărat lux, în zilele de sărbătoare se purtau pantaloni roșii și șorțuri roșii. Bărbații purtau șaluri de mătase, pălăria era împodobită cu ceapraz auriu, femeile purtau baticuri și șorțuri de mătase³⁹. Autorul descria și portul evreilor. Astfel evreii reformiști au adoptat hainele moderne, dar ortodocșii au rămas să poarte hainele vechi. În timpul săptămânii corpurile slabe erau înfășurate într-un caftan lung, murdar, sub care purtau adesea o vestă gri din lână groasă cu 4 franjuri⁴⁰. În timpul Sabatului portul era bogat, capul era împodobit cu Straimel,

³⁴ *Ibidem*, pag. 253.

³⁵ *Ibidem*, pag. 259.

³⁶ *Ibidem*, pag. 260.

³⁷ *Ibidem*, pag. 237.

³⁸ *Ibidem*, pag. 237-238.

³⁹ *Ibidem*, pag. 239.

⁴⁰ Rudolf Berger, *In der Marmaros*, München und Leipzig, Franzischer Verlag, 1887, pag. 65.

o bonetă paspoalată cu piele, care avea o margine de un lat de mână, corpul era protejat de caftanul mățos, strălucitor, de culoare albastră, neagră sau gri⁴¹, care costa 30-50 sau chiar 100 florini, în picioare purtau ciorapi albi mățoși și pantofi de calitate.⁴²

Influența orașului asupra portului popular se poate observa mai ales în cazul satului Vadu Izei. În 1913 dr. Vasile Moldovan, care l-a însoțit pe episcopul dr. Vasile Hossu, în vizitația canonică prin Maramureș, făcută între 27 Iunie-24 Iulie 1913 a observat cu interes fenomenul. Acesta remarca frumusețea locuitorilor, mai ales a bărbaților, care aveau fruntea lată, trăsături regulate. Aprecia că portul femeilor amestecat cu rochii (sumne) nu era frumos nici aici. Purtau și prea multe mărgelile îngrămădite pe piept fără oarecare simetrie. Fiind aproape de Sighet femeile foloseau mult giulgiu, bărbații purtau cămăși de pânză lucrate de femeile lor⁴³. Portul din Călinești era unul frumos, femeile, fetele aveau cămăși albe curate, închise până la gât, strânse la piept, încât se reliefa grațiile pieptului. În partea de jos, femeile aveau zadii, femeile sumnă. Bărbații purtau în cea mai mare parte gube de lână, aveau păr lung. Se remarcă că unii bărbați purtau cămăși de giulgiu, fiind mai ușor de purtat vara⁴⁴. În Sat Șugatag, locuitorii purtau pieptare de piele roșii sau de lână sură. Cele mai multe femei purtau sumne și în față peste purtau o zadie⁴⁵. Femeile din Slatina aveau deja portul modificat după cel rusesc. Purtau o gubă sură cu șinoare verzi, care le stătea rău⁴⁶. În Apșa de Jos oamenii erau foarte frumoși, mai ales fetele, care erau adevărate frumuseți. Îmbrăcămintea era cea îndătinată. Nu purtau atâtea gube ca pe Valea Cosăului și a Marei. Femeile și fetele aveau pieptul mai deschis. Feciorii purtau și aici și în Apșa de Mijloc pălării de păr cu marginea cam de un lat de mână. Purtau pieptare roșii⁴⁷. Interesant era faptul că portul locuitorilor ruteni din Taracz era asemănător celui purtat de români⁴⁸.

În 1925 Tache Papahagi descria și el portul maramureșenilor, pe care îl aprecia ca fiind simplu, la fel ca în secolul anterior. Gatiile erau foarte largi și lungi până deasupra gleznelor. Descria și el cureaua lată, care se ridica până la subsioară și traista în care înainte își purtau cuțitul⁴⁹. De sărbători bărbații purtau guba pe umeri, mai ales cei de pe Valea Marei și a Cosăului. Pe cap purtau clop. Iarna purtau cioareci de lână și lecrice⁵⁰. Papahagi remarca și faptul că fiecare sat avea propriul port, cu particularitățile lui. De exemplu, locuitorii din Borșa nu purtau gubă, iar gatiile erau cele mai lungi, până la gleznă, la capăt având roituri, iar cureaua lor era cea mai lată⁵¹. Locuitorii de pe Iza purtau gatiile cele mai

⁴¹ *Ibidem*, pag. 165.

⁴² *Ibidem*, pag. 66.

⁴³ Dr. Vasile Moldovan, *Vizitație canonică în Maramureș*, Gherla 1913, pag. 140.

⁴⁴ *Ibidem*, pag. 175.

⁴⁵ *Ibidem*, pag. 187.

⁴⁶ *Ibidem*, pag. 298.

⁴⁷ *Ibidem*, pag. 231.

⁴⁸ *Ibidem*, pag. 237.

⁴⁹ Tache Papahagi, *Grainul și folclorul Maramureșului*, Cultura Națională, București, 1925, pag. XXIII.

⁵⁰ *Ibidem*, pag. XXIV.

⁵¹ *Ibidem*, pag. XXIV.

scurte. Locuitorii din Săpânța purtau cele mai scurte cămăși, care de-abia le acopereau pieptul. Gubele din satele maramureșene erau și ele variate ca și culoare, albe, sure, vinete⁵². Portul femeilor era socotit ca aproape identic cu cel al femeilor din întreaga Românie. Femeile purtau zadii, cămașa era cu foarte puține cusături, cu excepția cămășii din Săpânța. Rutencele aveau cămășile bogat înflorate, cu fir roșu sau albastru. Papahagi remarcă faptul că Borșa făcea excepție, zadiile fiind înlocuite cu catrințele (de influență moldovenească), nu se purtau ciorapi, ci colțuni scurți, până deasupra gleznelor, ele purtau mai mult opinci, în comparație cu celelalte sate, unde se purtau mai mult cizmele⁵³. Un fapt specific satului Borșa era modul în care își purtau leagănul de copil, obicei pe care l-au luat și satele Moisei, Săcel, Săliște⁵⁴. În celelalte sate femeile purtau gube. Papahagi remarcă influența nefastă a orașului asupra satului, înlocuirea portului autohton cu elemente preluate din oraș. Astfel remarcă pierderea obiceiului țesutului și înlocuirea zadiilor cu sumnele cu roate. Un exemplu bun era satul Vadu Izei, care începea să ia aspectul unei suburbii a Sighetului, gubele se împuținau, iar influențele în portul femeilor erau și mai vizibile⁵⁵. Un alt lucru remarcat legat de pierderea portului era faptul că bărbații nu mai purtau plete, ce reprezentau semnul nobleții, datorită contactului cu lumea și serviciului militar. În Săcel, Săliște, Dragomirești, Cuhea, Vad, pletele erau din ce în ce mai rare, tinerii fiind tunși⁵⁶.

În perioada 1931-1938 Kurt Heilscher, unul dintre cei mai buni fotografi europeni, care a realizat albume fotografice despre mai multe țări europene,⁵⁷ a relatat în Cuvântul înainte la albumul de fotografii dedicat României, cum a ajuns să realizeze acest album: *”În anul 1931, am fost invitat de Guvernul român să călătoresc ca oaspete în România și să alcătuiesc o carte asemănătoare celor despre Germania, Spania, Italia, Țările Nordice etc. În ajunul călătoriei mele un scriitor cunoscut m-a întrebat cu mirare: „De ce să-ți pierzi timpul tău scump cu lucrarea aceasta? Ce-o să găsești deosebit în România?” Mulți trebuie să aibă aceeași părere. Ce puțin se știe despre această țară...”* apoi afirma *”Dar pe lângă mulțumirea pe care am simțit-o, lucrând, m-a cuprins și durerea că întreg poporul român este amenințat de un dușman crunt, căci de cultura acestei țări binecuvântate de soare se apropie norii grei ai Occidentului: praful civilizației care innăbușă orice viață plină de culoare. Unele sate au și fost învăluite; norul cenușiu acoperea tot mai mult uneltele strămoșești și culoarea veselă a costumelor, încândându-le în monocromia stinsă a modei de pretutindeni. Așa își pierde treptat, un popor cu simț artistic, străvechea sa înfățișare. De aceea am dat în aceste fotografii atâta importanță vieții populare în dauna peisajului. Mi se pare că aș putea salva astfel prin cartea mea, pentru timpurile viitoare, ceea ce încet și continuu este sortit pieririi. Fie ca o soartă prielnică să păstreze încă mult timp poporul*

⁵² *Ibidem.*

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ *Ibidem*, pag. XXV.

⁵⁵ *Ibidem.*

⁵⁶ *Ibidem.*

⁵⁷ Kurt Heilscher, *Rumänien, Landschaft, Bauten, Volksleben*. Mit Vorwort von Octavian Goga, F.A. Brockhaus, Leipzig, 1938.

acestor munți, văi și câmpii, în frumusețea și spontaneitatea sa”, afirma el.



Pălăria veche, înlocuită pe parcursul secolului XIX



Port femei române, 1899



Port popular românesc, 1900, nuntă



Poze familia Șimon Ileana, Vișeu de Sus, 1910⁵⁸

⁵⁸ Mulțumim domnului Andreica Ștefan pentru fotografie.



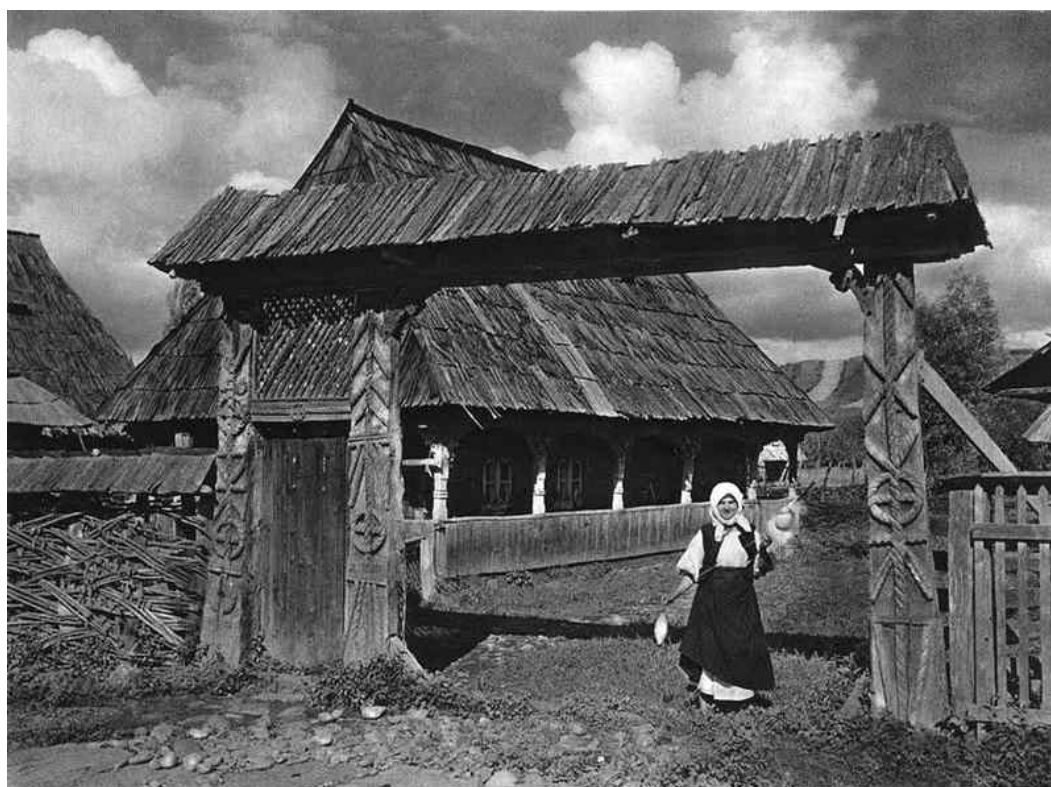
Port popular Vișeu de Sus, 1914



Port popular români Sighet, după 1921

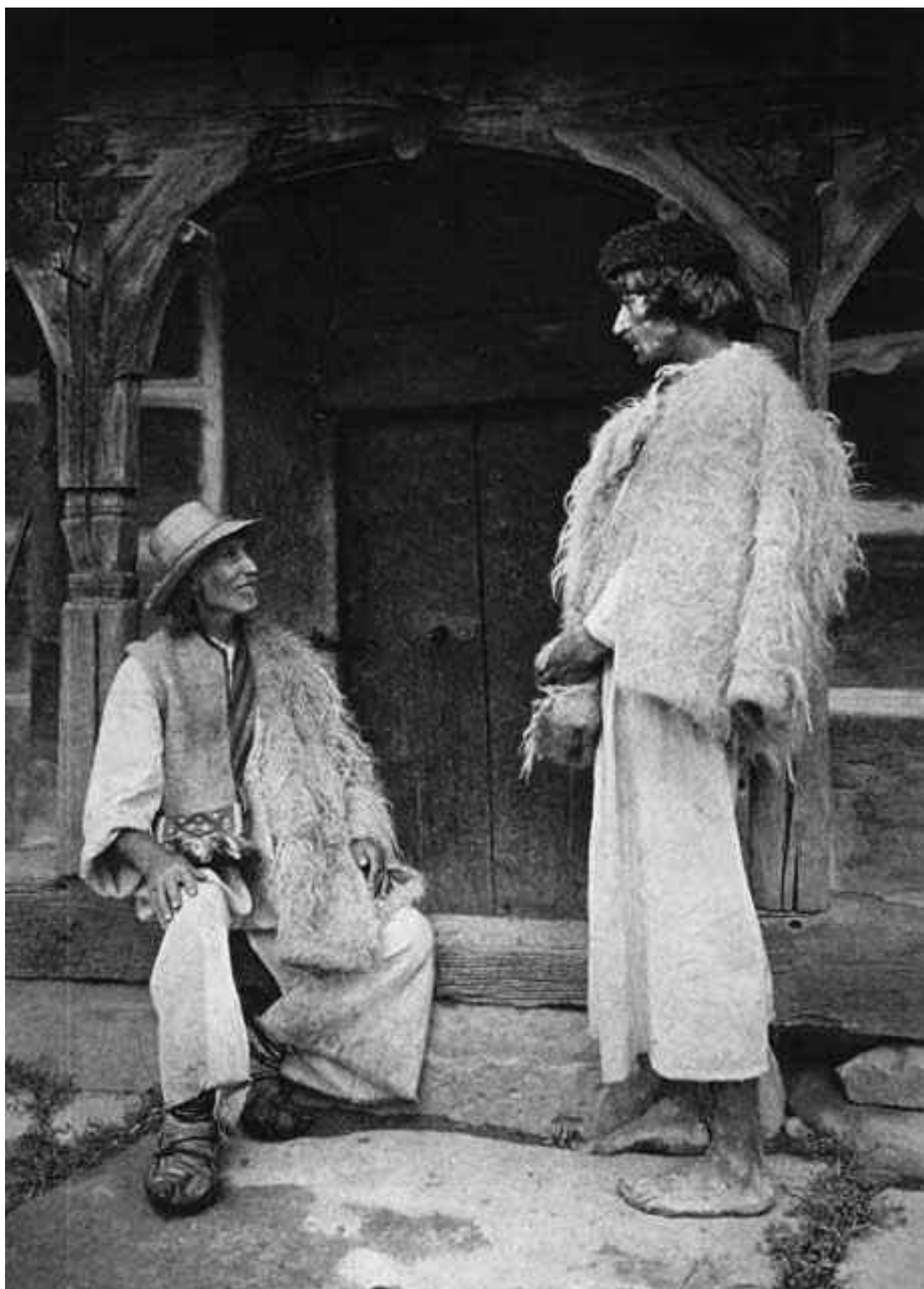


Familia Simon, 1935⁵⁹



Kurt Heilscher, Giulești poartă, 1938

⁵⁹ Mulțumim domnului Andreica Ștefan din Vișeu pentru fotografie.



Kurt Heilscher, Țărani români, 1938



Kurt Heilscher, femeie Oncești, 1938



Port popular românesc, înainte de al doilea război mondial⁶⁰

Preoții nu se deosebeau prin îmbrăcăminte de țărani, ci doar prin barba lungă pe care o purtau, la fel cum a fost notat și în secolul al XVII-lea de Symplicissimus⁶¹.

Concluzionând, după primul război mondial, se observă o schimbare a portului. Astfel, costumul cu două zadii, catrințele dreptunghiulare specifice Transilvaniei de Nord a început să se transforme. ”Dar la începutul secolului XX catrința din față a fost înlocuită cu șortul de oraș, inclusiv termenul o arată, idealul de reprezentare începe să nu mai existe în interiorul comunității țărănești, ci în exterior, orașul fiind considerat o instanță superioară cultural. Apoi, treptat-treptat exigențele comunității se slăbesc, se divizează în bogați și săraci, încet ajungem ca în cursul unei singure generații să se stingă portul. Acum nu mai avem port tradițional: după zadia din față e părăsită cea din spate, zadia nevestească, folosită și în practici magice de protejare a maternității. Atunci dispar și celelalte, poalele albe, apare rochia de oraș. Ce rezistă e doar cămașa, dar și aceasta deja începe să se transforme. Cea bărbătească mult mai repede, sub influența modelelor militare și orășenești, cea femeiască mai târziu, dar la fel”⁶².

Fără a analiza simbolică și alte elemente specifice portului popular, analiza de față și-a propus să prezinte doar câteva aspecte ale evoluției istorice a portului din Maramureșul Istoric. Se poate observa transformarea costumului popular femeiesc și bărbătesc românesc, unguresc, german, evreiesc datorită mai ales industrializării, circulației mărfurilor, apropierea de orașe etc. Se poate observa o transformare a zadiilor, unde mai ales coloristica a devenit din ce în ce mai vie, iar lâna a fost înlocuită cu PNA-ul, pierzându-se mai ales cu-

⁶⁰ Pe <http://gallery.hungaricana.hu/en/OSZKKepeslap/21294/?query=m%C3%A1ramaros&img=0&bbox=353%2C-1799%2C3356%2C-732>, *magyar települések 1945 előtt (oszk); máramaros*.

⁶¹ Simplicissimus descriind Maramureșul.

⁶² Augustin Goia, în *Actual de Cluj*, pe <http://actualdecluj.ro/credeai-ca-stii-ce-e-portul-popular-romanesc-costumul-popular-nu-mai-exista-nu-e-viu-sau-cum-a-murit-ia-romaneasca-inainte-sa-fie-populara/>, 26 iunie 2015.

loarea de bază veche, maroul. Apoi se poate observa înlocuirea treptată a zadiilor cu sumnele cu roate. Apoi se observă modificarea lungimii zadiilor și a sumnelor. La fel se poate observa modificarea acoperământului capului, de la legătura albă de cânepă din secolele al XVII- XVIII-lea la baticuri albe, apoi la baticuri colorate. Apoi din secolul al XIX-lea se observă introducerea podoabelor, șirurile mari de corali, cerceii din aramă și din secolul XX a zgărdanelor. Guba mițoasă a fost înlocuită de una netedă, care nu are un alt croi și nu se mai poartă pe umeri, ci este îmbrăcată, iar culoarea gri este înlocuită cu alb. Portul bărbătesc s-a modificat și el. Guba, la fel ca cea femeiască, inițial mițoasă a suferit o transformare spre una netedă, croiul este altfel și la bărbați, guba nu se mai poartă pe umeri, culoarea gri nu mai este la fel de prezentă, a fost înlocuită cu albul. Clopurile vechi rotunde, cu un bor mai lat, din pâslă, cușmele au suferit transformări certe. Se observă introducerea clopuțului îngust, din paie, care predomină în portul popular de după al doilea război mondial. Bărbații au purtat în trecut plete ca semn de bărbăție și noblețe. De asemenea, barba lungă și îngrijită le conferea o oarecare autoritate în colectivitate. La 1900 prestigiosul folclorist și om de cultură Ion Bârlea, născut la 1883 în Berbești, menționa într-o scrisoare trimisă preotului Voina, că „în timpul copilăriei mele, aproape toți locuitorii din Berbești purtau plete lungi de păr, căci se susținea că cine era tuns scurt, ori a fost în armată, ori în închisoare”⁶³.

⁶³ Informație primită de la dr. Laurențiu Batin.